

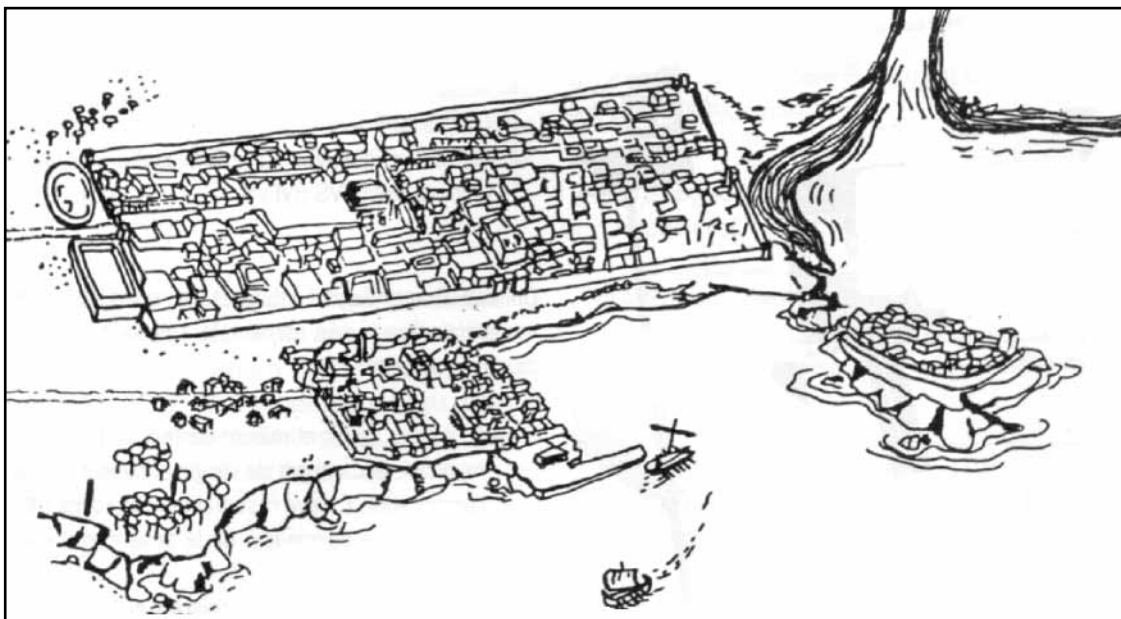
IX. Els romans a Catalunya

1. EMPÚRIES

Els romans van arribar per primera vegada a Catalunya, com ja hem vist, l'any 218 aC. Les tropes d'Escipió van desembarcar a Empúries l'agost d'aquell any, i ja no van marxar: de fet, es pot dir que encara no han marxat, car nosaltres mateixos som descendents, directes o indirectes, d'aquells romans.

Empúries, però, ja havia estat fundada per foceus, provinents d'Àsia Menor, que prèviament s'havien instal·lat a *Massilia* (Marsella), cap allà l'any 600 aC. L'historiador Estrabó ens diu que els emporitans vivien, de primer, en un illot, proper a la terra ferma, que fou anomenat després Παλαια πολις (Paleàpolis), illot que actualment està unit a terra ferma.

9.1 Dibuix d'Empúries quan encara era visible l'illot de la Paleàpolis grega

Durant el segle V aC la ciutat va conèixer una gran prosperitat, basada sobretot en el comerç amb Grècia —especialment amb Atenes, a la qual proveïa de cereals, i amb la resta de grans centres comercials ibèrics i fenicis de la península. Durant el segle IV la ciutat va continuar participant del gran comerç grec amb la península ibèrica i en l'intercanvi de productes amb tots els països de la Mediterrània occidental. Empúries encunava les seves pròpies monedes, la qual cosa és una bona mostra del seu prestigi econòmic i polític.

Al segle III, la ciutat continua progressant, però la presència dels cartaginesos al sud de la península va significar l'inici d'una recessió comercial que va culminar amb l'esclat de la 2a Guerra Púnica, on Empúries es manifesta clarament aliada de Roma.

Efectivament l'any 218 aC, en el context de la 2a Guerra Púnica, Empúries es va fer servir com a primera base militar romana per als legionaris a les ordres de Gneu Escipió. Aleshores tot el territori de l'actual Alt Empordà estava habitat per la tribu ibèrica dels indigets.

No gaire més tard, entre 195 i 175 aC, Cató hi va establir un campament amb la finalitat d'eliminar la resistència anti-romana dels indígenes. A partir de llavors, Empúries va conèixer una etapa de prosperitat sense precedents, i es va convertir en el port per on accedien les mercaderies romanes que nodrien un nou mercat colonial.

9.2 Dibuix d'Empúries a finals del s. I aC

Aquesta ciutat-campament tenia una extensió d'unes vint hectàrees i una planta regular, envoltada de muralles i amb un For situat a l'encreuament dels dos carrers principals. Ocupava una extensió d'unes 20 hectàrees. Uns 100 anys més tard, cap al 100 aC, el campament es va transformar en una ciutat de nova planta, que amb el pas del temps va acabar unint-se físicament amb la part grega de la ciutat, formant així un nucli urbà únic.

Durant l'Imperi, però, Empúries va anar perdent progressivament el paper predominant davant la competència de ciutats com Tàrraco o Bàrcino. De mica en mica, zones cada cop més grans de la ciutat anaven quedant abandonades, mentre que nombrosos edificis públics s'ensorraven. Finalment, a finals del s. III tota

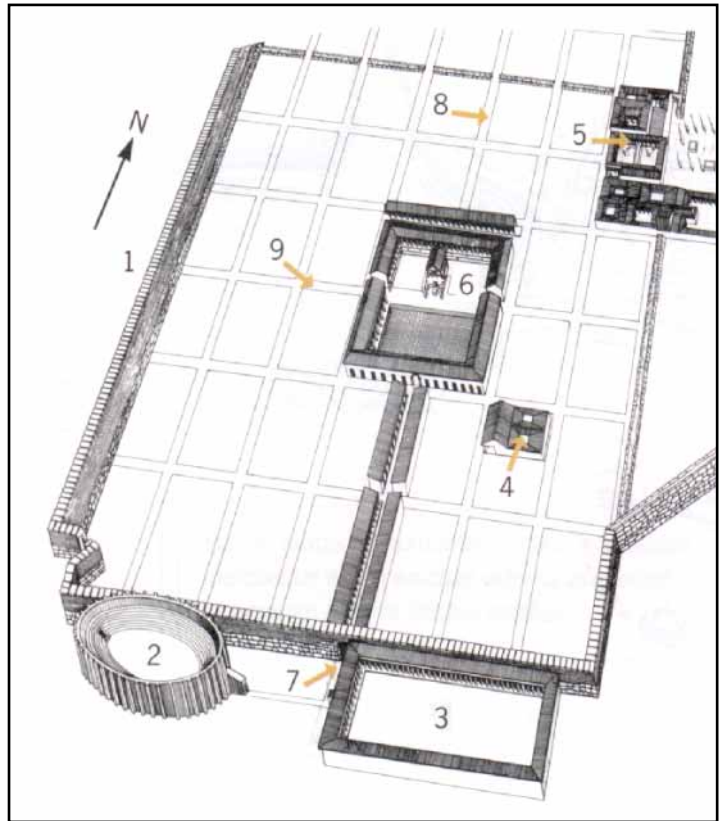
la població va abandonar Empúries per instal·lar-se a Sant Martí d'Empúries, l'antiga Palaiàpolis, ja unida al continent, ben fortificada i dotada d'un port excel·lent, que al segle IV esdevingué seu episcopal.

9.3 Planta completa de l'estat actual del recinte d'Empúries

Si fem ara un passeig per la ciutat romana d'Empúries, de ben segur que serem capaços de reconèixer molts dels elements que hem estudiat als temes anteriors. Per fer-ho ordenadament, anirem seguint els nombres d'aquesta il·lustració de la dreta:

1. La muralla
2. L'amfiteatre
3. La *palaestra*
4. Una *insula*
5. Una *domus*
6. El *forum*
7. La porta de la muralla
8. El *cardo maximus*
9. El *decumanus maximus*

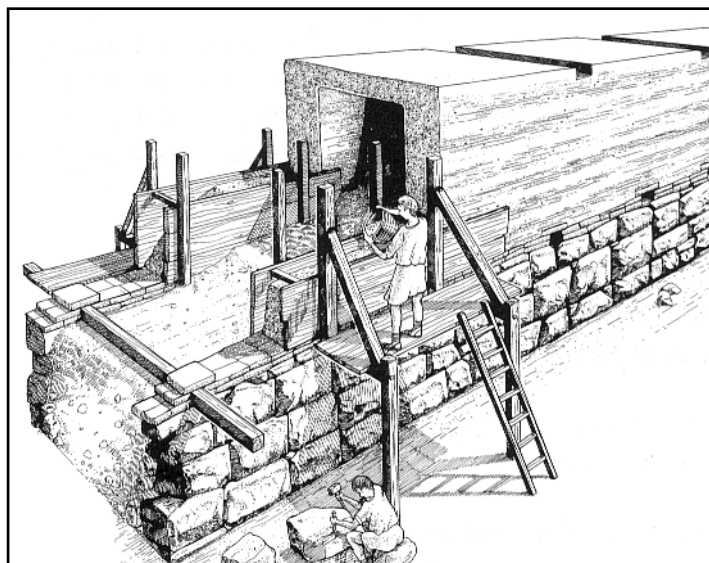

9.4 Dibuix en perspectiva de la ciutat romana d'Empúries

1. La muralla

Va ser construïda al segle I aC, al mateix temps que el forum. Té dues parts molt diferenciades: a la part baixa es van fer servir grans blocs poligonals de pedra calcària, mentre que la part superior es va fer amb pedres de petites dimensions.

És un mur recte, sense torres, i de moment només està excavada una part, la corresponent a l'entrada sud. De la banda nord encara no se n'ha trobat cap resta: fins i tot es desconeix fins on arribava exactament.

9.5 Sistema de construcció de la muralla d'Empúries

2. L'amfiteatre

Va ser construït també a començaments del s. I aC, i estava destinat a la lluita de gladiadors. Era una obra modesta, amb fonaments de pedra (l'única part que es conserva) que suportaven unes grades de fusta. Es calcula que hi cabien unes 3000 persones. Juntament amb el de Tàrraco, és l'únic amfiteatre conegut a Catalunya.

3. La palaestra

Es tractava d'un edifici de forma rectangular envoltat per una galeria porticada. Servia per a la pràctica d'exercicis físics, com ara curses diverses o demostracions gimnàstiques. L'únic que se'n conserva són els fonaments.

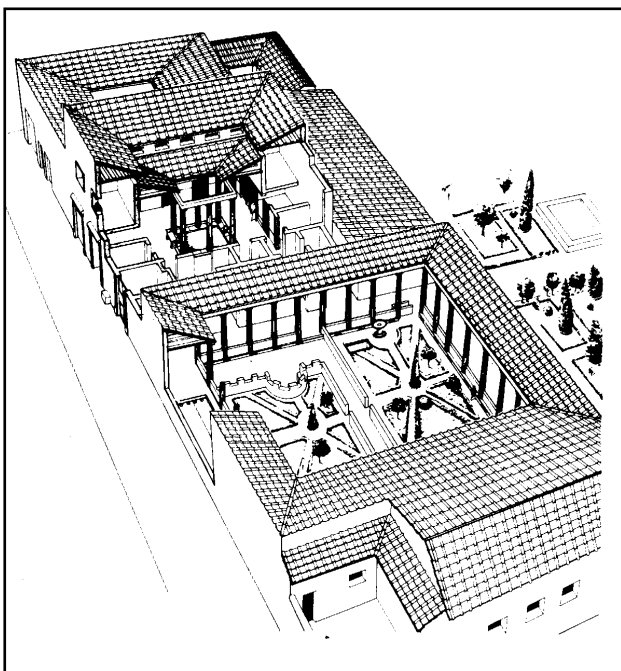
4. Una insula

Al costat del forum es poden apreciar els fonaments d'una insula, de les moltes que sens dubte devia haver per la zona. No se sap ni l'alçada ni la distribució, però pel que sembla constava d'un pati central, que servia per donar llum als habitatges i ventilar-los.

5. La domus 1

Casa immensa, construïda durant el s. I aC, estava articulada, com totes les domus, al voltant d'un pati central (*atrium*), al qual s'accedia des del carrer a través d'un passadís (*vestibulum*). Encara són ben visibles les canalitzacions que portaven l'aigua des de l'impluvium fins a la cisterna subterrània.

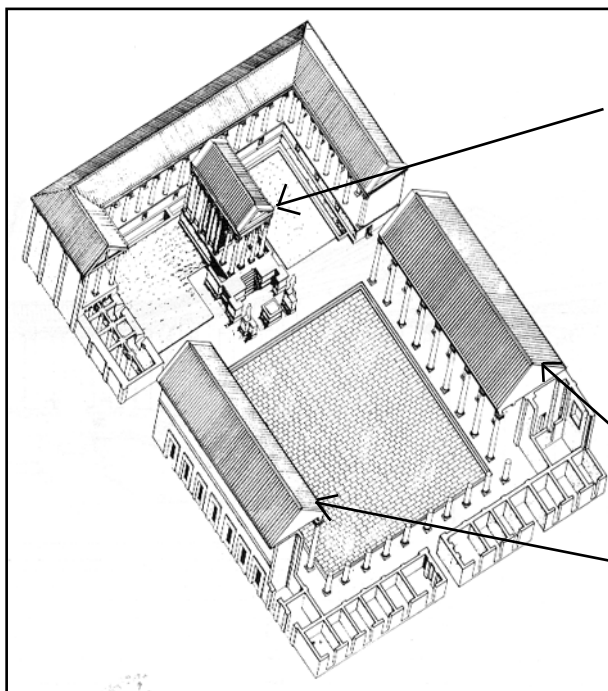
Les estances al voltant de l'atrium estaven destinades a l'ús dels propietaris, i solien tenir els terres pavimentats amb mosaics, bona part dels quals s'han conservat molt bé. A la part sud de la casa trobem un gran jardí, el peristylum. De ben segur que la casa va patir successives transformacions i ampliacions al llarg del temps.

9.6 La domus 1 d'Empúries: reconstrucció i visió aèria de les restes

6. El Forum

El fòrum era la part més important de tota ciutat romana, el centre neuràlgic d'on partien els carrers principals i el lloc on se situaven els edificis més emblemàtics i monumentals. El d'Empúries oferia l'aspecte d'una plaça porticada amb tres portes d'accés. Els edificis que contenia eren de tres tipus: comercials, administratius i religiosos.

9.7 El Forum d'Empúries en època d'August

A la banda nord es poden apreciar bé les restes del temple capitolí, d'ordre corinti. Estava disposada de manera que qualsevol persona que entrava a Empúries, el primer que veia era el temple: disposava d'una escalinata frontal i contenia les representacions de les tres principals divinitats del panteó romà: Júpiter, Juno i Minerva.

A la banda est hi havia els edificis de tipus administratiu, com ara la cúria (temes municipals) i la basílica, on s'impartia justícia.

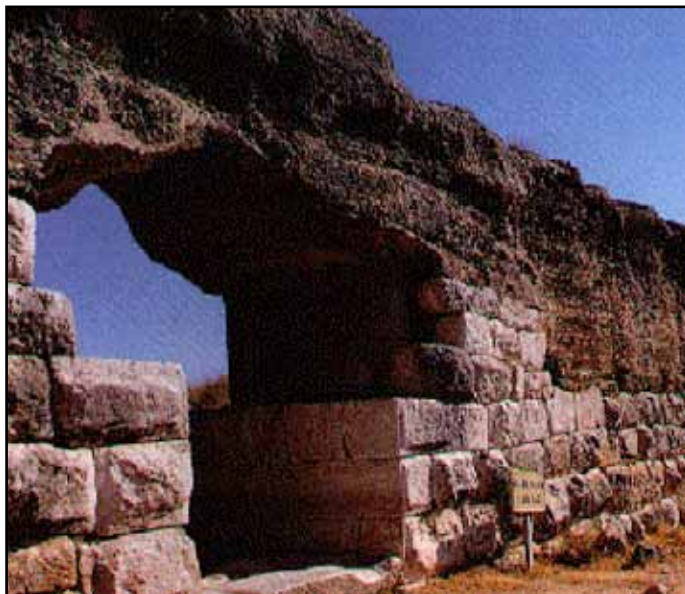
A la banda oest hi havia tota una sèrie de *tabernae* o botigues, que com a cosa original s'obrien cap a l'exterior de la plaça, no pas cap a l'interior.

7. Porta sud

És l'entrada oficial a la ciutat. Al dintell de la porta encara són visibles les marques fetes pel pas continu de carros, mentre que a la paret dreta de la porta, mirant des de fora, encara és visible un símbol fàl·lic, que llavors era un símbol de força i prosperitat.

8 i 9. El Cardo i el Decumanus

El Cardo és el carrer principal de la ciutat. Era un carrer totalment porticat des de la porta de la muralla fins al forum, i estava tot envoltat de *tabernae* de tota mena. El Cardo, juntament amb el Decumanus, formen, com sabem, els dos eixos perpendiculars de tota ciutat romana ben feta.

9.8 La porta principal de la ciutat romana d'Empúries

2. TÀRRACO

L'hivern de l'any 218 aC, un cop declarada la guerra entre Roma i Cartago després de la presa de Sagunt, l'exèrcit d'Anníbal sortí d'Hispania, salvà la vigilància romana de les costes i, un cop travessats els Pirineus, la Gàl·lia i els Alps (amb els elefants!), es llençà sobre Itàlia. En aquell moment, en un intent de tallar-li a Anníbal les seves línies de subministrament, un exèrcit romà aquarterat a Massàlia es dirigí per mar cap a la Península Ibèrica, sota les ordres del general Gneu Corneli Escipió, i desembarca a Empóron, ciutat aliada de Roma. En pocs mesos les tropes d'Escipió van tenir dominada tota la costa des dels Pirineus fins al riu Ebre, i per tal de mantenir el seu control es van establir al poblat iber anomenat Kesse, que ells rebatejaren amb el nom de Tàrraco. Durant els 12 anys que van durar les guerres contra els cartaginesos a la Península, Tàrraco va progressar moltíssim, passant de ser un petit poblet de costa a ser una gran ciutat i base militar.

L'any 48 aC, Juli Cèsar atorgà a Tàrraco l'estatus de colònia i el seu nom oficial de COLONIA IULIA VRBS TRIUMPHALIS TARRACO. El títol de colònia que equiparava la ciutat amb la pròpia Roma, tot i que depenia directament de la capital. Pels volts de l'any 25 aC, el propi emperador Octavi August hi va residir durant dos anys, dirigint des d'allà les campanyes de conquesta de la cornisa cantàbrica. Poc després, l'any 19 aC, un cop acabada la conquesta completa d'Hispania, el propi Octavi va nomenar Tàrraco capital de la província Tarraconensis. I dos segles més tard també l'emperador Adrià hi va fer una llarga visita, durant la qual va sobreviure a un "atemptat" que va estar a punt de costar-li la vida!

Lloc d'assemblees amb els aliats, magatzem de subministres de l'exèrcit i del tresor per al pagament de les tropes; port i base naval; punt de venda del botí i dels presoners agafats en combat, venuts en l'acte als traficants a canvi de diners; quarter d'hivern dels soldats, i per tant, centre comercial on gastar les pagues en menjar, vi i dones. En resum, una vida comercial i política, plenament urbana, basada en la presència militar. La situació costanera de la ciutat i el seu caràcter de primer port al nord de l'Ebre, juntament amb la relativa proximitat de les Balears, convertien Tàrraco en una base portuària ben emplaçada respecte a les rutes marítimes amb Itàlia i un excel·lent cap de pont per a les comunicacions terrestres amb el centre de la Península.

Llegim les paraules del poeta P. Anni Florus:

Tàrraco és per a mi la ciutat més agradable i estimada de totes les que són adients per al descans. Aquí tens un poble honrat, estalviador, tranquil, que guarda un cert recel del foraster, però que, un cop provat, el tracta bé. El clima, que és molt temperat, no té canvis sobtats de temperatura, i l'any sembla una primavera contínua. La terra és fèrtil en els camps, i més encara en els turons: produeix un vi i un blat tan bons com a Itàlia, i gens inferiors en qualitat. A més, la ciutat sembla oferir grans avantatges, car té una guarnició imperial i un títol honorífic pels triomfs d'August. Però també posseeix monuments notables de procedència estrangera.

9.9 Dibuix de la ciutat de Tàrraco

a) La pedrera del Mèdol

Al voltant de Tàrraco s'hi coneixen diverses pedreres, d'on s'extreia la pedra necessària per a la construcció de muralles, edificis, etc. La més destacada va ser la pedrera del Mèdol, a uns 15 km. al nord de Tarragona. Al llarg del temps, coincidint amb la màxima activitat constructora a la Tàrraco imperial, s'hi van extreure més de 50.000 m³ de roca. A les parets gairebé verticals de la pedrera són perfectament visibles les empremtes dels grans blocs en què s'executava l'extracció. Però sobretot on és més remarcable la magnitud del treball fet és en el gran monòlit, l'agulla de pedra de 16 metres d'alçada, tallada a la pedra a mesura que s'anava fent l'excavació, que ens serveix per fer-nos una idea aproximada de l'intens treball dels antics picapedrers, i ens ajuda a reconstruir les tècniques ja conegudes d'extracció de blocs. Aquests, com sabem, eren extrets per mitjà de falques de fusta i tot un seguit d'eines de ferro que permetien desbastar els futurs carreus, els quals eren traslladats després fins a peu d'obra —on rebien el poliment definitiu— per via terrestre i marítima.

9.10 Agulla de pedra d'El Mèdol

b) L'Aqüeducte de les Ferreres

Lògicament, una ciutat tan important com Tàrraco havia de posseir unes línies estables d'abastament d'aigua que en garantissin un nivell adequat, i més tenint en compte que Tàrraco disposava d'un port al qual acudien molts vaixells a fer aiguada.

L'aqüeducte de les Ferreres, també anomenat Pont del Diable, és només una petita part —això sí, la més espectacular— del traçat de l'aqüeducte que duia l'aigua del riu Francolí a Tàrraco. Dels estudis que

9.11 Aqüeducte de les Ferreres

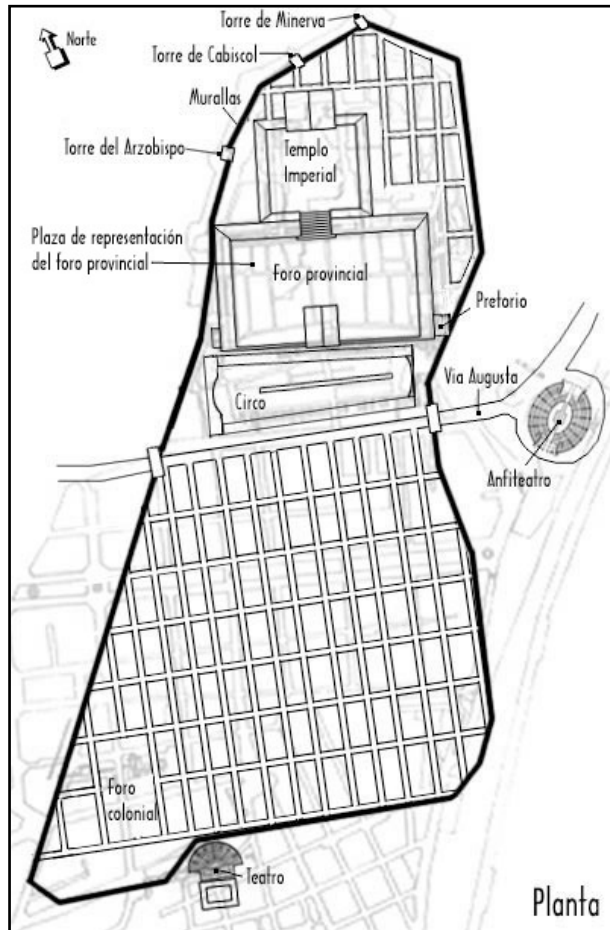
fins ara han estat publicats es desprèn que la conducció d'aigua s'inicia en el riu Francolí, a l'altura de Rourell, i segueix baixant fins arribar al barranc dels Arcs, que es travessa per mitjà del Pont del Diable.

L'aqüeducte té uns 200 metres de llarg, amb una alçada màxima de 26 metres. La filada superior presenta vint-i-cinc arcs, i la inferior onze, tots ells de mig punt. És monument nacional des de l'any 1905, i hom el considera bastit en època d'August.

c) Les muralles

La muralla consta d'un sòcol megalític de només dues fileres de pedres, sobre el qual s'aixeca un parament de carreus. Es tracta d'una muralla molt alta i sòlida, d'una amplada mitjana de 6 metres, i una alçada mitjana de 12 metres! La base de la muralla és "farcida" de terra i pedres i, a partir d'una determinada altura, l'espai intern entre els dos llenços de carreus es va omplir amb capes de tovots.

9.12 Plànol del recinte emmurallat de Tàrraco

La muralla original sembla que era més baixa i tenia cinc torres, però aquesta muralla, que data de mitjan segle II aC, fou bastida sense torres, la qual cosa potser prova que la ciutat no preveia el setge d'exèrcits sinó únicament la fàcil defensa de la plaça per part d'una guarnició reduïda davant de contingències menors.

La Torre de Minerva, una de les cinc torres que formaven part de la primera fase, malgrat ser la més genuïna, va desplomar-se el 1811, i tot seguit fou refeta. Es tracta d'una torre angular amb basament megalític i murs de carreus. Al sòcol megalític hom pot observar cinc caps humans esculpits en els propis blocs de pedra, que es creu simbolitzen la protecció del recinte. Més amunt, a la zona dels carreus, apareix empotrat un relleu dedicat a la deessa Minerva. Es troba trencat, segurament degut a l'ensorrament abans esmentat, però al seu costat es pot llegir clarament la següent inscripció: M. VIBIO MENRVA (Manius Vibi, a Minerva).

9.13 Panoràmica nocturna de les Muralles de Tàrraco

d) El Forum provincial i el Temple d'August

A finals del segle I dC Tàrraco es converteix en una ciutat amb dos forum: el de la ciutat, que ja existia, i un de nou, destinat a ser el centre religiós i administratiu de la província de la Tarraconensis, la província romana, la capital de la qual era Tàrraco.

9.14 Reconstrucció del Forum provincial, amb el temple de culte a l'emperador

El For va ser construït en època de Vespasià, i es va ubicar a la part alta de la ciutat. Estava constituït per dues grans places i el circ. Aquestes dues places estaven a diferent nivell, i tenien funcions ben diferenciades:

- la superior era una plaça porticada rectangular de 153 x 136 m, presidida pel temple dedicat al culte imperial. El temple tenia una alçada aproximada d'uns 15 metres, i estava revestit de marbre de Carrara.
- la plaça inferior era el doble de gran (300 x 150 m, la més gran de tot l'Imperi Romà), i era el punt des d'on es gestionava la província, car s'hi trobaven espais tan importants com l'arxiu provincial i la caixa de l'Estat (on es custodiava la recaptació fiscal de totes les ciutats de la província).

e) El Forum de la colònia

A la part baixa de la ciutat, molt a prop del port, es trobava el forum de la ciutat (o forum de la colònia). Era l'espai més pròpiament popular, el veritable centre neuràlgic on bategava la vida comercial, social i humana de la ciutat de Tàrraco. Consistia en una gran plaça rectangular, on s'hi trobaven els principals edificis religiosos i civils. A una banda hi havia el temple, dedicat inicialment a la Tríada Capitolina i després al culte imperial. A l'esquerra del temple hi havia la basílica, l'edifici on s'impartia justícia i es reunien les autoritats de la ciutat.

9.15 Dibuix del Teatre i el Forum de la colònia

f) El Circ

El Circ de Tàrraco fou construït amb voltes de formigó, que sustenten la graderia i faciliten la circulació del públic i els accessos als diferents sectors de l'edifici. El seu estudi, però, presenta un bon grapat de dificultats, com veurem. Per exemple, la seva anòmala situació —a l'interior del recinte emmurallat, pràcticament encaixat entre els panys oriental i occidental de la muralla—, feia que la ciutat quedés dividida en dues parts.

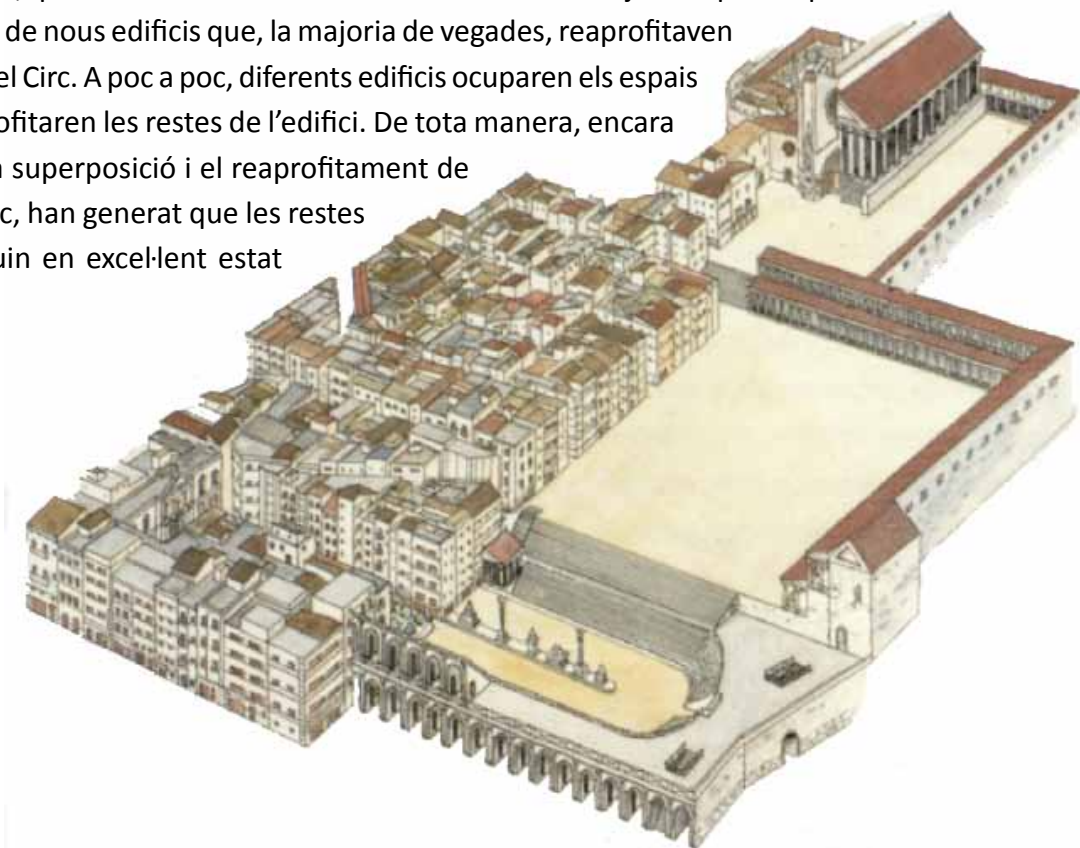

9.16 Dibuix del circ romà de Tàrraco

Sembla que fou construït a finals del període dels Flavis, concretament en temps de Domicià (81-96 dC). Fou una gran tasca, tant pel que fa als rebaixos del terreny que es van haver de fer com pel volum de materials que van ser utilitzats: hem de pensar que el Circ té 325 m. de llarg i 115 d'ample. Tot plegat va significar l'esforç d'una gran quantitat de treballadors i esclaus.

No obstant, sembla que el període d'esplendor del circ no fou gaire llarg. Les excavacions arqueològiques mostren com, pels volts de l'any 500 dC, el Circ romà es trobava ja en estat d'abandó, i s'havia iniciat el seu procés de degradació.

Més tard, el nucli de la Tarragona medieval, bastit al voltant de la Catedral, s'estengué, a partir del s. XIII, cap a l'àrea del Circ, que aleshores anomenaven "el Corral". S'inicià ja en aquella època el procés de construcció de nous edificis que, la majoria de vegades, reaprofitaven les malmeses restes del Circ. A poc a poc, diferents edificis ocuparen els espais lliures de l'arena i aprofitaren les restes de l'edifici. De tota manera, encara que sembli estrany, la superposició i el reaprofitament de les estructures del Circ, han generat que les restes d'aquest es mantinguin en excel·lent estat de conservació.

9.17 Conversió progressiva de la ciutat romana en ciutat moderna

g) L'amfiteatre

Tàrraco va ser una de les poques ciutats d'Hispania on es va construir un amfiteatre. Això confirma, una vegada més, la representativitat social i política que va ostentar la colònia els primers segles de la nostra Era. L'Amfiteatre de Tàrraco és situat a l'est de la ciutat, fora del recinte emmurallat, tot aprofitant el pendent del turó de l'antic *Præsidium* militar, per tal de tallar-hi una part de la graderia.

Les seves dimensions totals ens són desconegudes, degut al mal estat de conservació en què ens ha arribat, i per aquest fet tampoc no podem calcular la seva capacitat. Només coneixem les dimensions de l'arena (61'5 x 38 metres), la qual presenta unes construccions subterrànies (les *fossæ*) destinades a servir com a complement dels espectacles que se celebraven en la superfície: dependències de gladiadors, magatzems, gàbies, etc. De fet, les excavacions arqueològiques han constatat l'existència d'una sèrie de muntacàrregues accionats mitjançant uns contrapesos de pedra que permetien l'aparició a l'arena de feres i homes cada cop que canviava el número escènic, així com els petits decorats que els ambientaven.

9.18 Estat actual de l'Amfiteatre de Tàrraco

I a l'extrem occidental de la fossa transversal, la troballa d'una pintura mural amb la representació de la deessa Nèmesi, divinitat protectora dels gladiadors i dels caçadors, permet demostrar l'existència d'una petita capella privada on els lluitadors farien els seus precs i les seves oracions abans de sortir a l'arena.

L'arena estava separada de la graderia per mitjà del podium, un mur de 3'25 metres d'alçada, bastit amb dues finalitats bàsiques: defensa dels espectadors davant de les feres —que es complementava amb una xarxa de protecció—, i possibilitar la perfecta visió de l'espectacle des d'un lloc elevat.

Malgrat el deficient estat de conservació que presenta l'Amfiteatre tarragoní, té uns trets característics importants. La graderia que dóna a la banda de la ciutat ha estat realitzada mitjançant dos procediments diferents: a la part inferior i a la mitjana, retallant la roca fent la forma de seients; i a la part superior, mitjançant un sistema de voltes que limitaven amb la façana bastida amb carreus. Ambdós elements, voltes i façana, han desaparegut completament. Ben poc ens resta de la zona que donava a la banda de mar, tret de l'únic sector original que es conserva.

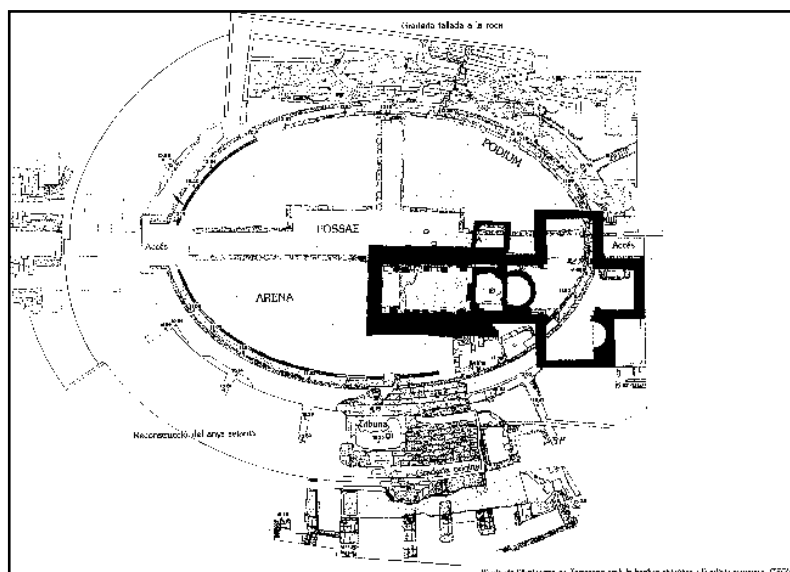
La cavea (graderia) estava dividida en tres sectors diferents (*mæniana*), separats entre si per uns passadissos i envans, que permetien la rígida separació dels espectadors segons quina era la seva classe social. El sector més proper a l'arena estava reservat només als personatges més il·lustres. De la tribuna només se'ns han conservat la plataforma i l'arc que hi dóna pas.

9.19 Visió de la cavea de l'amfiteatre

L'any 259 són cremats vius a l'arena de l'Amfiteatre el bisbe Fructuós i els seus diaques Auguri i Eulogi, sota la persecució contra els cristians decretada per l'emperador Valerià. Però un cop cristianitzada la societat tarraconense, cap al segle VI, es construeix en el lloc del martiri una petita basílica de tres naus i absis de ferradura. Aquesta basílica és bastida aprofitant els materials de l'Amfiteatre inutilitzat, esdevenint a partir de llavors un lloc de culte alhora que un cementiri.

Un cop repoblada la ciutat en el segle XII, després de la dominació musulmana, es bastí damunt les romanalles de la basílica visigòtica una nova església cristiana, la de Santa Maria del Miracle. En el segle

9.20 Planta de l'estat actual de l'amfiteatre

XVI s'establiren al Miracle els frares trinitaris, els quals hi construïren un convent, i a començaments del XIX el convent i l'església són adients per instal·lar-hi els reclusos que havien de treballar en la construcció del port de la ciutat. El Penal del Miracle es mantingué actiu fins que fou definitivament desallotjat l'any 1910 i cedit a l'Ajuntament de Tarragona. L'any 1924 fou declarat Monument Nacional.

h) La Torre dels Escipions

Tocant a la carretera nacional N-340, junt al traçat de l'antiga Via Augusta, a uns 6 km. al nord-est de la ciutat, ens trobem amb l'anomenada Torre dels Escipions. Es tracta d'un típic monument funerari turriforme construït amb carreus de pedra local. Consta de tres cossos ben diferenciats: un podi inferior, un cos central decorat amb dues figures en alt-relleu —dues figures del déu funerari Attis—, i un darrer cos,

9.21 Torre dels Escipions

molt degradat, amb dues figures en baix-relleu, probablement retrats dels qui hi foren enterrats.

Es tracta d'un sepulcre familiar datat al segle I d.C. La inscripció funerària, redactada en vers, no permet llegir els noms dels difunts, i la tradició va voler relacionar, erròniament, el monument amb els germans Escipió, protagonistes de les primeres campanyes militars romanes a Hispània i morts ambdós en batalla a la Península. El sepulcre, pel que es coneix d'altres monuments semblants, estava segurament encimbellat amb una coberta piramidal.

i) L'Arc de Berà

A la mateixa carretera nacional en direcció a Barcelona, a uns 20 km. de Tarragona, ens trobem amb un dels monuments romans més famosos de Catalunya, l'Arc de Berà. Es troba dins el terme municipal de Roda de Berà, sobre el traçat de la Via Augusta.

Construït amb grans carreus, consta d'un cos central, situat sobre un podi, decorat per falses pilastres amb capitells corintis que emmarquen l'arc pròpiament dit. Del cos superior original només se'n conserva l'arquitrav, mancant el fris, la cornisa i l'àtic.

La inscripció de l'arquitrav oriental

EX TESTAMENTO L. LICINI L. F. SERG. SURÆ CONSECRATUM

indica que va ser consagrat per disposició testamentària de Luci Licini Sura, fill de Luci, de la tribu Sèrgia.

Aquesta inscripció situaria l'Arc al segle II dC, però investigacions recents han posat de manifest que Licini Sura no en va ser el constructor sinó el restaurador. Per tant es creu que l'Arc és producte també de la remodelació viària d'August a les acaballes del s. I aC.

El canvi d'aspecte del monument, en els últims dos-cents anys, es pot seguir amb força detall gràcies als dibuixos, gravats i fotografies existents. A simple vista, per exemple, hom pot observar els canvis de coloració dels carreus que corresponen a parts restaurades a final del segle XVIII, a mitjan segle XIX, l'any 1936, durant la Guerra Civil (després de ser objecte d'un intent de voladura que va afectar la part interna del pilar oriental) i la darrera que es va dur a terme a les acaballes del segle XX.

9.22 L'Arc de Berà

j) La Vil·la dels Munts

De totes les vil·les conegudes fins ara per la rodalia de Tarragona, les més conegudes són, sens dubte la dels Munts (Altafulla) i la de Centcelles (Constantí). Aquesta fama l'avalen la complexitat i grandiositat de les seves estructures arquitectòniques, així com la indiscutible riquesa dels seus elements ornamentals.

La vil·la dels Munts, establerta a uns 11 km. al nord-est de Tàrraco, ocupa un indret veritablement paradisiac, encarada al mar, amb els camps de conreu al darrere. No es coneix el moment de la seva fundació, però sembla que ja estava en funcionament durant la primera meitat del segle I dC. La gran riquesa decorativa de la vil·la ens il·lustra l'opulència i la posició privilegiada dels terratinents. Va ser en part destruïda al segle III dC, tot i que no va ser completament abandonada fins a començaments del segle VII.

A la vil·la hi havia tres conjunts termals. Un d'ells era a la mateixa platja, i per això mateix no tenia *frigidarium*. Un altre encara no ha estat excavat del tot, mentre que el de la banda sud sí que ha estat excavat en la seva totalitat, i mostra un recinte complet, amb *hypocaustum*, *frigidarium*, *caldarium*, *tepidarium*, etc., tot decorat amb gran luxe: mosaics, pintures murals i recobriments de marbre.

9.23 Dibuix de la zona termal dels Munts

9.24 El sector termal de la vil·la dels Munts (Altafulla)

k) El Mausoleu de Centcelles (Constantí)

Al poble de Constantí, a tocar del riu Francolí, trobem un monument extraordinari, tant pel seu valor com per la seva originalitat. En un principi sembla que va ser una gran vil·la, que incloïa fins i tot un sector termal complet; però cap a mitjan segle IV va esdevenir el mausoleu d'algun personatge important, que va ser enterrat a sota de la sala principal, que és la més famosa del recinte. Es tracta d'una sala de planta circular, decorada en la part superior per un espectacular mosaic (molt malmès, això sí) amb escenes de cacera, combinades amb escenes bíbliques i representacions de personatges importants de l'època (potser membres de la família imperial).

9.25 Detall del mosaic de Centcelles

9.26 La cúpula central amb les restes del mosaic

3. BÀRCINO

Els primers vestigis a Barcelona de la presència dels romans, que a partir del 218 aC, durant la Segona Guerra Púnica, dominaren el litoral al nord del riu Ebre, foren trobats a la banda meridional i occidental de Montjuïc; cal esmentar una làpida del segle I aC amb el nom de Caius Cælius, duovir, el qual tingué cura de la construcció d'un recinte emmurallat pròxim a la ciutat ibèrica de Montjuïc i al port que s'obria entre la desembocadura del Llobregat i aquesta muntanya (aquest port, probablement, perdé valor a causa dels al·luvions del riu, cosa que comportà la decadència de la Barcelona de Montjuïc). El territori de Bàrcino estava habitat inicialment per la tribu ibèrica dels Laietans.

9.27 Reconstrucció de l'aspecte de Bàrcino al segle I dC

Cap al final del segle I aC, sota la protecció de Juli Cèsar i d'August, fou fundada la colònia, una de les dotze de la Tarraconensis. Rebé el següent nom:

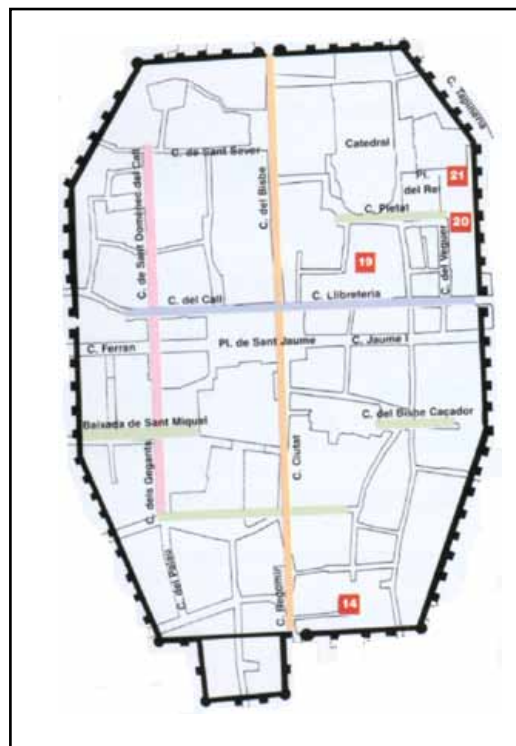
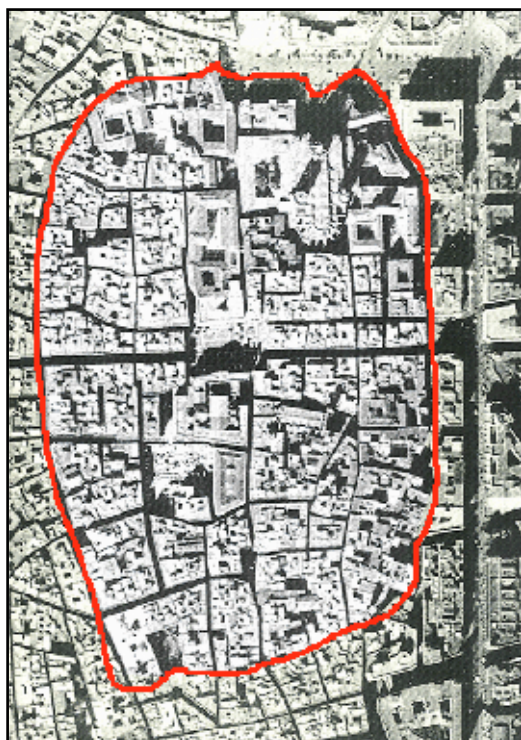
Colonia Iulia Augusta Paterna Faventia Barcino

La ciutat fou construïda en la forma típica de les colònies, és a dir, amb la creuera del *decumanus* i el *cardo maximus* (els actuals carrer del Bisbe i de la Ciutat, d'una banda, i el del Call i de la Llibreteria, de l'altra), i el *Forum* (la plaça de Sant Jaume) al mig. Sembla probable que la ciutat estigués voltada d'una muralla amb quatre portes als extrems de les dues vies principals. És dubtosa l'existència d'un teatre i, encara més, la d'un amfiteatre; per contra, una socolada descoberta a la casa de l'Ardiaca pot correspondre a un arc de triomf, dedicat a Lucius Licinius Sura, el general de Trajà que havia disposat la construcció de l'arc de Berà.

A photograph of a classical building model, likely the Temple of Mars Ultor in the Forum of Augustus. The model is a detailed representation of a Roman temple, featuring a deep portico with a row of Corinthian columns. The columns are fluted and have papyrus capitals. The temple is set on a high podium with a wide staircase on the left side. The pediment above the columns is decorated with a relief sculpture. The entire model is made of a light-colored material, possibly plaster or stone, and is displayed against a dark background.

Del segle II, temps de la màxima prosperitat de la colònia, són les restes de dos aqüeductes relacionats probablement amb les termes que van fer construir Lucius Minucius Natalis, pare i fill.

Bàrcino, com tota la Tarraconensis, restà sotmesa a l'emperador d'Occident fins a la caiguda de l'Imperi. L'any 415, però, el rei visigot Ataülf, casat amb Gal·la Plàcidia, germana de l'emperador Honori, s'hi establí, fugint del bloqueig a què els romans l'havien sotmès al sud de la Gàl·lia.

107

4. ILERDA

Lleida té l'origen en un petit poblat bastit al cim d'un turó entre el *Sicoris* (Segre) i el pla de Gardeny. Vers el segle V aC els ilergetes, de nissaga ibèrica, travessaren el riu Ebre i ocuparen l'acròpoli lleidatana, amb la qual cosa adquiriren l'hegemonia sobre la vall del Segre. Sembla que el nucli ibero-romà tenia un perímetre en forma de quadrilàter irregular, el qual no devia sobrepassar l'espai de la ciutadella que ac-

9.30 Monument a Indíbil i Mandoni (Lleida)

tualment corona l'acròpoli. D'aquí eren originaris els cabdills Indíbil i Mandoni, que poc després de l'arribada dels romans a terres catalanes van liderar les primeres revoltes serioses dels ibers contra els romans. El general Publi Corneli Escipió va reprimir finalment la revolta l'any 205 aC i els cabdills ilergetes foren morts.

Aquesta era probablement l'extensió d'Ilerda quan l'any 49 aC hi va tenir lloc una important batalla entre les tropes de Juli Cèsar i les de Pompeu, en el marc de la Guerra Civil que tots dos van protagonitzar. De fet van ser diverses batalles que es van estendre al llarg de tot aquell estiu. Les tropes de Cèsar van construir dos ponts sobre el Segre per facilitar els seus moviments i aconseguir provisions, però una forta riuada se'ls va endur per endavant al cap de poc temps. Els combats van ser en tot moment duríssims, tant per la violència de les tropes com per la forta calor de la zona durant l'estiu, però finalment els pompeians, conscients de la seva posició d'inferioritat, van acabar presentant a Juli Cèsar la seva rendició.

Per les referències del mateix Cèsar i d'altres autors, hom coneix que Ilerda era una ciutat fortificada, amb un pont de pedra que travessava el riu Segre, que constituïa un municipi, que posseïa hortes ben regades i fèrtils.

El sector més dinàmic de la ciutat correspondria a l'extrem est de la ciutat, on s'eixamplava el terreny pla. Allà era on hi devia haver la cruïlla del *Cardo Maximus* i del *Decumanus Maximus*, en la qual s'alçaven unes grans termes públiques bastides al segle II dC, l'edifici més notable descobert fins a aquest moment i que, tal vegada, va mantenir la seva funció, d'una manera o altra, fins a la Lleida musulmana.

A la fi del segle III dC bandes de bàrbars germànics destruïren la ciutat (igual com havia succeït a Bàrcino).

La ciutat tornà a ser saquejada el 449 per Requiari, rei dels sueus, i el 546 s'hi celebrà el concili provincial de la Tarraconensis. Tot fa creure que sota el domini dels gots la població no ultrapassà les muralles romanes.

9.31 Les termes romanes de Lleida

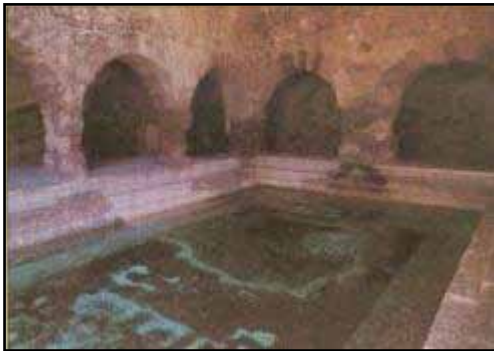
5. ALTRES MONUMENTS ROMANS D'INTERÈS

Les restes romanes escampades arreu de Catalunya són moltíssimes: temples, vil·les i, sobretot, recintes termals. A continuació en destaquem algunes de les més importants i conegudes.

Les Termes de Caldes de Montbui

Les primeres estructures de les Termes de *Aquae Callidae* daten ja de finals del segle I aC. Eren unes termes medicinals, aprofitant que les seves aigües tenien merescuda fama de tenir virtuts curatives; així doncs, l'objectiu era el guariment d'afeccions i malalties.

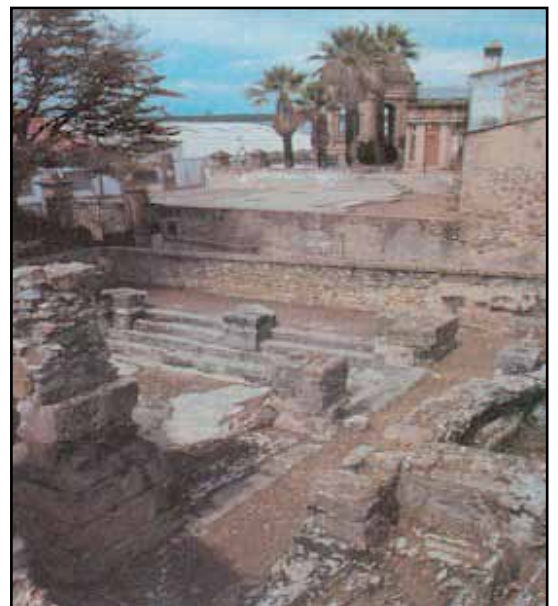
La piscina de la imatge encara conserva gran part de la monumentalitat que havia de tenir el complex termal. És tota ella original, tret d'una part dels graons que donen a la galeria oest.

Les Termes de Caldes de Malavella

Des del primer moment, *Aquis Voconis* (després anomenada *Aquae Callidae*) va néixer a partir de les seves fonts d'aigua calenta, que tenien propietats curatives.

Les termes estan força ben conservades, i tot el mecanisme funciona gairebé intacte. Tot aprofitant les aigües termals, que brollen a 60°, els romans van construir un edifici amb una piscina central i una sèrie de sales al voltant per rebre tractaments curatius.

Les Termes de Caldes de Sant Boi de Llobregat

Van ser construïdes a final del segle II dC, en una època de prosperitat a la zona, i van funcionar a ple rendiment fins a les acaballes de l'Imperi Romà, al segle V.

Estaven formades per dos cossos d'edificació paral·lels: l'un contenia les "sales fredes" (*apodyterium* i *frigidarium*), i l'altre les "sales calentes" (*tepidarium*, *caldarium* i *laconicum*).

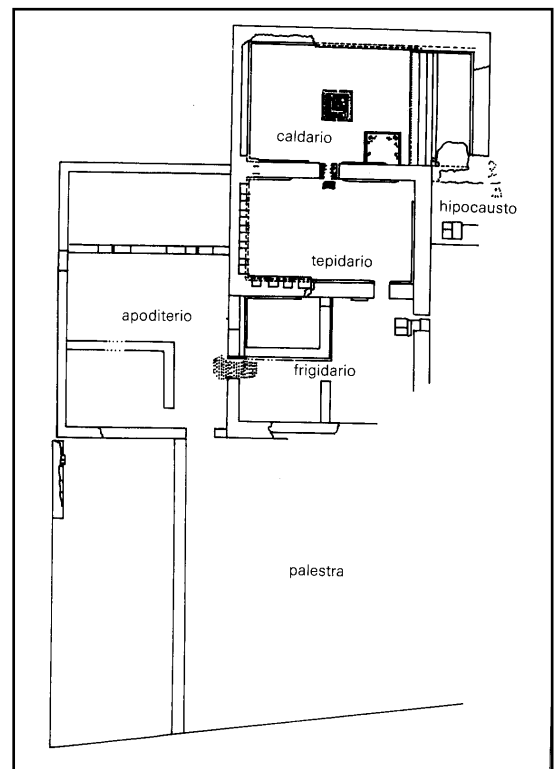
Amb el descobriment dels banys es va localitzar també un centre de producció d'àmfores a sota del *frigidarium*, datat a final del segle I aC.

Les Termes de Baetulo (Badalona)

Baetulo va ser una ciutat emmurallada, fundada al segle I aC, amb carrers rectes i ben planificats. Les termes són força completes, amb totes les sales típiques d'aquesta mena de complexos, i es troben al soterrani del Museu de Badalona. Foren descobertes l'any 1954.

Les termes eren un dels serveis públics imprescindibles, ja que feien, a la vegada, les funcions de banys termals i de gimnàs, i a més eren un lloc de reunió i tertúlia ciutadana reservada només als homes.

L'Aqüeducte de Sant Jaume dels Domenys

Prop de la masia dels Arcs, al municipi de Sant Jaume dels Domenys (Baix Penedès) es conserven les restes d'un aqüeducte d'època tardo-romana (segle IV o V). S'hi poden veure tres trams, un grup de tres arcs de 12,7 metres, un arc solitari, i un altre grup de dos arcs, que fa 8,7 metres. L'alçada de l'aqüeducte és d'uns 4 metres. Està construït a base de pedra del país lligada amb morter.

Sembla que servia per abastir d'aigua una gran vil·la romana situada on ara hi ha la masia dels Arcs. Té un especial interès donada l'escassetat de restes d'aquest tipus a Catalunya.

El Pont del Diable (Martorell)

Pont d'origen romà que formava part de la Via Augusta. Va ser construït en època d'August, sobre l'any 10 aC, per travessar el riu Llobregat. Del pont romà, que deuria ser d'arcs de punt rodó, es conserva l'aparell encoixinat dels estreps, fets amb grans carreus amb inscripcions de les legions que hi treballaren. Sobre l'estrep esquerre s'alça un arc triomfal romà, molt malmès pel pas del temps. A causa de les crescudes del riu, ha estat refet en diverses ocasions (estan documentades les de 1143 i 1283).

El 1283 es va fer una nova reconstrucció, aquest cop en estil gòtic, sota la direcció de Bernat Sellés, amb dos arcs ogivals: el més gran és el central, de 21 metres d'alçada i 43 d'amplada. Aquest arc va ser destruït durant la guerra civil i reconstruït l'any 1962 mantenint fidelment l'estructura de la reforma gòtica del 1283.

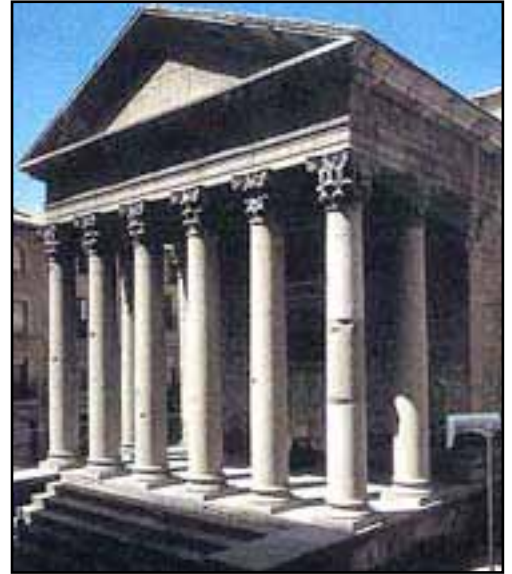

El temple de Vic

Es va construir a començament del segle II aC. Durant segles es va ignorar la seva existència, perquè estava envoltat d'altres edificacions posteriors i formava part del castell dels Montcada, construït al segle XI. No va ser fins a 1882 que va ser redescobert en enderrocar l'antic edifici que l'envoltava.

És un temple hexàstil. La seva cel·la fa 10 x 12 m. En total té 8 columnes llises, de base jònica i capitells corintis.

Les Muralles de Girona

La muralla més antiga de Girona data del segle I aC. És la que es van aixecar els romans amb motiu de la fundació de *Gerunda* per controlar la que s'anomenaria Via Augusta. Abastava una àrea triangular limitada per la Torre Gironella i el carrer Ballesteries. Se'n conserven parts, principalment com a basaments dels murs més moderns. Encara sota la dominació romana, al segle III es va reforçar aquest perímetre, sense gairebé variar-ne el traçat.

La Via Augusta

També coneguda pel nom de Via Heraclea, va ser la calçada romana més llarga de tota la Península Ibèrica, amb un recorregut total, paral·lel a la costa mediterrània, d'uns 1.500 kilòmetres, des dels Pirineus fins a Cádiz. Els seus enginyers van estar tan encertats que bona part de les carreteres modernes que s'han construït a la zona ho han fet aprofitant el traçat de la via romana, fins i tot asfaltant-hi a sobre.

Va ser l'eix principal de la xarxa viària peninsular en època romana. Es va començar ja al segle II aC, però pel seu nom veiem que en època d'August (s. I) va rebre el seu traçat definitiu.

Un dels trams més bonics, al seu pas per Catalunya, és el de Capsacosta, a La Garrotxa. En diversos trams presenta un excel·lent bon estat de conservació. Aquesta calçada era denominada Via Annia i era un ramal de la via Augusta. Des de Figueres entrava cap a la zona de muntanya, i després de travessar la plana de Bianya s'enfilava pel Capsacosta i seguia cap al coll d'Ares, per tornar a enllaçar després, ja dins la Gàl·lia, amb l'esmentada via principal.

Els murs, guarda-rodes i tota la resta d'altres elements de la Via romana del Capsacosta posen de manifest l'extraordinari treball de construcció realitzat uns dos mil anys enrere.

Mapa de la Catalunya romana

